

צבי פרייגרזון (1900-1969)

צבי בן ישראל פרייגרזון נולד בג' בחשון תרס"א, 26 באוקטובר 1900 (תאריך לידתו הרשמי, כפי שנרשם בדרכונו, היה 13 בינואר 1902) בעיירה קרמניץ, בפודול שבאוקראינה. תחילה למד בחדר. את השכלתו היהודית והעברית רכש באופן בסיסי ומסורתי אצל ר' חיים קנטור. אביו היה יהודי משכיל ובהיותו ציוני החזיר בבנו את האהבה לארץ ולשפה. מילדותו הצטיין בכשרונות רבים: היטיב לשיר, ניגן בכינור, צייר וכתב שירים. בשנת 1913 שלחו אביו לארץ-ישראל ללמוד בגימנסיה העברית "הרצליה".

בחופשת הקיץ של שנת 1914 נסע לרוסיה לבקר משפחתו. מלחמת העולם הראשונה מנעה את שובו לארץ והוא נשאר ברוסיה. בעיר אודיסה סיים בית ספר תיכון והמחלקה לכינור בקונסרבטוריון. מלבד זאת למד בשעורי ערב ב"ישיבה" של "רב-צעיר" טשרנוביץ שבאודיסה. ברוסיה הסובייטית סיים את האוניברסיטה ככימאי. במשך הזמן הפך לאחד המומחים הגדולים בהעלאת טיבם של אבני הפחם. היה מרצה באוניברסיטאה המוסקבאית וכתב שורה של ספרי מדע במקצועו. היה איש מדע בולט ומורה מוכשר, שהקדיש יותר מ-40 שנות חייו להכשרת מהנדסים.

בכל שנות חייו התמיד בדבקותו ואהבתו לעמו ולשפה העברית. משיריו פורסמו בכתבי-עת ספרותיים בארץ-ישראל ('גליונות', 'דבר', ועוד). בשל אהבתו זאת נאסר ונשפט ל-8 שנות מחנה הסגר. הוא נשלח למחנה ששימש רק לאסירים פוליטיים. המשטר במחנה היה כה חמור שרק פעמיים בשנה ניתן לאסיר לכתוב מכתב הביתה. הודות לאשתו, לאה, שסעדה אותו בזמן מאסרו מעל ליכולתה החזיק מעמד זכה להשתחרר מהמחנה. בתחילת 1951 הועבר אל הצפון הרחוק, לוורקוטה. התנאים הקשים של המחנות לא הכניעו את האיש, שלא חדל מנאמנותו לשפה העברית. רוחו האיתנה לא דעכה והמשיכה לרומם לבבות רבים, שהתחממו לאור ערכיו.

ב-1956 שוחרר מהמחנה חולה ורצוף. הוא חזר למוסקבה ושב להוראה במקצועו. בצאתו לגימלאות היה מבלה את שעות הפנאי בספריה, כשהוא רכון על ספרים עבריים, בהם השקיע את כל ישותו ובהן זן את נפשו. התקף לב בכ"ה באדר תשכ"ט, 15 במארס 1969 הכריע את פרייגרזון ז"ל, שהיה איש בעל הגינות נדירה וטוהר, אוהב ואהוב. אשתו, שהיתה לו למסעד ובת-לוויה נאמנה בדרך כל חייו, קיימה את צואתו האחרונה והודות לה זכה עם מותו לאשר חלם בחייו - להגיע לישראל. אפרו הובא למנוחות במשק שפיים בי"ח בסיון תש"ל, 22 ביוני 1970.

[מעריב, ט"ו בסיון תש"ל, 19 ביוני 1970, עמ' 8: מקורות]

סופר ומדען. צבי פרייגרזון נולד בעיירה שפטובקה שבפלך ווהלין, רוסיה, לאביו המשכיל הציוני, ישראל, ולאמו רעיה לבית הלפרין. ראשית חינוכו היה ב'חדר'. בשנת 1913 שלחו אותו הוריו לארץ ללמוד בגימנסיה "הרצליה". בחזרו לבית הוריו לחופשת הקיץ פרצה מלחמת העולם הראשונה, הדרכים נסגרו ופרייגרזון לא יכול היה להמשיך את לימודיו בארץ. הוא המשיך את לימודיו בגימנסיה רוסית באודסה, השתלם בנגינה בכינור ובערבים למד בישיבה. בשנת 1919 נסע למוסקבה והמשיך את לימודיו באקדמיה להנדסת מכרות. את מקום הדת תפסה הציונות והוא הצטרף למועדון "צעירי ציון". עד מהרה קנו גם הרעיונות

הקומוניסטיים שביתה בלבו, וכשפרצה מהפכת 1917 נקרע בין נאמנותו לצינונות לבין אמונתו בקומוניזם. בשנת 1927 החל פרייגרזון לפרסם שירים. הוא פרסם בכמות החשובות של התקופה: 'העולם', 'הדואר', 'התקופה', 'הדים' 'כתובים', 'דבר' ו'גליונות'. בשנת 1934, כשהתגבר הטרור בברית המועצות, כתב בעברית רק מעט ובסתר ופסק לפרסם את יצירותיו.

מכאן ואילך היו חייו חצויים: בגלוי היה מדען רוסי מצליח בשם גריגורי איזראילוביץ', המפרסם מחקרים בנושא השבחת פחם האבן, ובסתר - סופר עברי. יצירתו העברית חזרה והתעצמה בתום מלחמת העולם השנייה עם כתיבת סיפורים קצרים ורומן בשם "בדעוך המנורה". בתקופה זו הצטרף פרייגרזון לחבורה מצומצמת של סופרים עבריים, ששרדו בברית המועצות. לחבורה זו נסתפה סוכן סמוי של הבולשת, ששכנע את פרייגרזון וחבריו שישלחו מיצירותיהם לארץ במטרה להפליילם. כל בני החבורה, ובתוכם פרייגרזון, נאסרו.

בשנת 1949 נדון פרייגרזון לעשר שנות מאסר. בשנת 1955 שוחרר חזר לעבודה מדעית ולכתיבה בעברית. בשנת 1969 נפטר בטרם הצליח לעלות ארצה. אשתו וילדיו עלו לישראל, והעבירו את עזבונו הספרותי למרכז קיפ – לחקר הספרות העברית שבאוניברסיטת תל-אביב.

צבי פרייגרזון הוא הסופר האחרון בברית המועצות, שהמשיך לפרסם בעברית. יצירותיו הן תעודה ספרותית והיסטורית אוטנטית לגסיסתה של התרבות העברית בתקופת השלטון הסובייטי. פרייגרזון תיאר את הטרגדיה, של יהודים שדגלו בקומוניזם ובכד בכד האמינו שיוכלו לשמור על הצביון היהודי שלהם. עם זאת מבטאות יצירותיו גם אופטימיות ואהבה לאדם באשר הוא אדם. הרומן שלו "בדעוך המנורה" נשלח לארץ בדרך-לא – דרך, ונתפרסם בשנת 1966 תחת הכותרת "אש התמיד" בפסבדונים א. צפוני. ברומן זה תיאר את קורותיה של משפחה יהודית באוקראינה בתקופת מלחמת העולם השנייה

. בשנת 1976 פורסמו זיכרונותיו ממחנות ההסגר (בהוצאת עם עובד). לאחר מותו נאספו סיפוריו ונכללו בספר "חבלי שם" (בעריכת חגית הלפרין, 1985). מעיזבונו פורסם הספר "הסיפור שלא נגמר" (בעריכת חגית הלפרין, 1991), שכולל מבחר משיריו והרומן הבלתי גמור שלו "רופאים". בשנת 2012 פורסמו זיכרונותיו ממחנות ההסגר במהדורה אקדמית מוערת "מחסגר, יומן זיכרונות מהמאסר בברית המועצות" (בעריכת חגית הלפרין ורחל סטפק).

ספריו:

- אש התמיד (תל אביב : עם עובד, תשכ"ו) <חתום: א. צפוני> <"רומן עברי מחיי יהדות אוקראינה בתקופת המלחמה והשוואה">
- יומן הזכרונות : 1949-1955 (תל-אביב : עם עובד, תשל"ו) <חתום: א. צפוני> <תורגם לרוסית>
- Дневник воспоминаний бывшего лагерника (1949-1955) / Цви Прейгерзон ; перевод с иврита И.Б. Минца (Москва : "Возвращение" : Иерусалим : "Филобиблон", 2005)
- חבלי שם : סיפורים (תל-אביב : עם עובד, תשמ"ה 1985) <ערכה חגית הלפרין> <תורגם לרוסית>
- Время имени : рассказы / Цви Прейгерзон ; перевод с иврита. Лили Баазовой ; художник Аркадий Ременник (Санкт-Петербург : Ламбус Пресс, 1999)

- הסיפור שלא נגמר (תל אביב: הקיבוץ המאוחד, 1991) <עריכה ומבואות - [תגית הלפרין](#)>
- [מִחְסָרָה](#): יומן זיכרונות מהמאסר בברית המועצות (בני ברק: ספרית פועלים: הקיבוץ המאוחד: מרכז קיפ, אוניברסיטת תל-אביב, 2012) <עורכות - [תגית הלפרין](#) ורחל סטפק>

על המחבר ויצירתו:

- [אבי-שבי מאור, יחזקאל](#), היה היו שני חברים... צבי פרייגרזון ולוי קנטור זכרונם לברכה. [בארץ ישראל](#): מדיניות, חברה, כלכלה, אפריל-מאי 1979, עמ' 26-27, 50.
- [הלפרין, תגית](#), ה"מכתב" שעובד ל"שיר ססס"רי": על שירו של צבי פרייגרזון "מכתב" ועבודו בידי אברהם שלונסקי. [מאזנים](#), כרך ס"א, גל' 3-4 (1987), עמ' 64-67.
- [הלפרין, תגית](#), נסיעתם של צבי ושואל ל"ארץ חמדת אבות" (עשרים שנה למות הסופר צבי פרייגרזון). [עם וספר](#), כרך ו' (1990-1991), עמ' 103-116 <כולל שני נספחים: מתוך יומנו של צבי פרייגרזון ומתוך "רפאים" >
- [הלפרין, תגית](#), המזוודה השחורה - הסיפור שלא סופר. [ארכיון](#): מקראות לארכיונאות ולתיעוד, גל' 9 (1998), עמ' 9-16 <על גלגוליו של ארכיון פרייגרזון עד הגעתו ארצה>
- [זנד, מיכאל](#). צבי פרייגרזון: קוים לדיוקנו של סופר מחתרת עברי בבריה"מ. [יהודי ברית המועצות](#), כרך 11 (1988), עמ' 323-327.
- [לוינזון, רינה](#). לכתוב בעברית בממלכת הגולאג: על צבי פרייגרזון - קינה על העם היהודי. [מהות](#): כתב-עת ליצירה יהודית, קובץ 26 (2003), עמ' 9-10.
- [קרסל, ג.](#) סופר עברי במחנות-כפייה ברוסיה. [הדואר](#), שנה 55, גל' ל"ז (כ"ב באלול תשל"ו, 17 בספטמבר 1976), עמ' 616-617.
- [קרסל, ג.](#) צבי פרייגרזון כסמל היצירה העברית ברוסיה. [בצרון](#): רבעון לספרות הגות ומחקר, כרך ד', גל' 16 (1982), עמ' 69-71.

על "אש התמיד"

- [הר, אברהם](#). זמרת ציפור פצועה... [האומה](#), גל' ה (18) (תשכ"ז), עמ' 281-287.
- [חנוביץ, גרשון](#). אש-התמיד היהודית בברית-המועצות. בספרו: [רבדים](#): מסות על יצירות ספרות (תל-אביב: אל"ף, תשל"ו 1976), עמ' 109-116.

על "יומן הזכרונות"

- [זמורה, ישראל](#). [פרקי זכרונות](#). [מאזנים](#), כרך מ"ד, גל' 1 (כסלו תשל"ז, דצמבר 1976), עמ' 62.
- [פרידלנדר, יוסף](#). [זכרונות סופר עברי בברה"מ](#). [דבר](#), כ"ב בסיון תשל"ו, 20 ביוני 1976, עמ' 13.

על "חבלי שם"

- [אבן-חן, יעקב](#). קץ העיירות היהודיות ברוסיה. [האומה](#), כ"ה (88) (1987), עמ' 92-94 <נדפס גם [בשנה בשנה](#): ספר השנה להלכה, למחשבת ישראל ולבעיות יהדות, תשמ"ח, עמ' 332-335 >
- [לויק, חנה](#). גחלת לוחשת תלויה בקורי עכביש. [עתון 77](#), גל' 74-75 (1986), עמ' 14.
- [סלע, אורי](#). מרוסית באהבה לעברית. ידיעות אחרונות, מוסף, 27 בדצמבר 1985, עמ' 23.
- [ציפר, בני](#). שבוע של ספרים. [הארץ](#), 6 בדצמבר 1985, עמ' 17.
- [קרסל, ג.](#) הבעיה היהודית בסיפורת של צבי פרייגרזון. [בצרון](#): רבעון לספרות הגות ומחקר, ח' (31-32) (1986), עמ' 77-80.
- [ש. יהושע](#). הווי יהודי תחת שלטון קומוניסטי. [הצופה](#), 6 בדצמבר 1985, עמ' 7.

על "הסיפור שלא נגמר"

- [אופיר, עדי](#). ספרים. [מעריב](#), השבוע, 2 באוגוסט 1991, עמ' 59.
- [הולצמן, אבנר](#). פרייגרזון, החיים הכפולים. [הארץ](#), כ"ט באב תשנ"א, 9 באוגוסט 1991, עמ' ב 8 <חזר ונדפס בספרו: [מפת דרכים](#): סיפורת עברית כיום (תל-אביב: הקיבוץ המאוחד: ספרי סימן קריאה, 2005), עמ' 321-324, בשם: "עברית כמולדת מיטלטלת" >
- [מלמד, אריאנה](#). נשאר ברוסיה. [חדשות](#), מוסף, ט"ו באב תשנ"א, 26 ביולי 1991, עמ' 36-38, 43.
- [נמדר, ראובן](#). הסיפור שרק מתחיל. [עתון 77](#), גל' 142-143 (1991), עמ' 14.
- [פרידלנדר, יוסף](#). צבי פרייגרזון - סופר עברי וקומוניסט. [הצופה](#), ה' בשבט תשנ"ב, 10 בינואר 1992, עמ' 6.
- [צור, יגאל](#). [ביקורת]. [הד החינוך](#), ספטמבר 1991, עמ' 31.

על "מחסגר - יומן זכרונות ממאסר בברית המועצות"

○ צימרמן, עקיבא. אסירים בסיביר דנים בתורת ז'בוטינסקי. האומה, גל' 191 (סתיו תשע"ד, אוגוסט 2013), עמ' 123-124.